

Følger af fredsslutninger

Tilfældet Tyriaion i Frygien

Signe Isager

Når konteksten er kendt

I april år 404 f. Kr. vendte den athenske politiker Theramenes hjem til Athen medbringende lakedaimonernes betingelser for fred. Athen var plaget af hungersnød. Fjenderne blokerede for korntilførsel. Borgerne var også grebet af angst. Hvis fredsbetingelserne skulle vise sig at afspejle athenernes egen adfærd over for de svagere under krigen, var der frygtelige ting i vente. Men spartanerne var endt med en moderat løsning.

Hvordan de stillede fredsbetingelser førtes ud i livet, antyder samtidshistorikeren Xenofon:

Herefter sejlede Lysander ind i Piræus, de landsforviste vendte hjem, og man skred til at rive murene ned under fløjtespillerskers musik og med stor iver; man tænkte nemlig, at den dag var begyndelsen til frihed for Hellas.

Xenofon, *Hellenika* 2.2.23

Flere oplysninger er ikke nødvendige. Vi har i forvejen et temmelig nuanceret billede af det klassiske Athen og fornemmer med støtte i Xenofons stemningsbillede, hvad der foregik. Det gælder til en vis grad også, hvis fokus forskydes til de mange andre, direkte berørte, nemlig Athenernes forbundsfæller, medlemmerne af det attiske søforbund. En del af dem var allerede under krigen gået over til fjenden. Nu gjorde fredsslutningen det af med ethvert grundlag for at søge reetablering af søforbundet. De tidligere medlemmer var bystater, og i mange af dem blev det athenskt støttede demokrati som følge af den nye politiske situation afløst af oligarki. Denne og andre følger af freden kender vi fra Xenofon.

Vanskeligere kan den moderne læser have det med fredsslutninger efter senere krige, som involverede store områder med forskellig politisk og social struktur. I det følgende vil jeg fokusere på sådan et tilfælde, fredsslutningen i Apameia i 188 f.Kr., og formidle kendskabet til en nyopdaget og enestående indskrift, som oplyser om konsekvenserne af freden for en i dette perspektiv mindre by i Frygien.

Fredsslutningen i Apameia

Med fredsslutningen i Apameia i 188 f. Kr. har vi bevæget os væk fra det klassiske Athen både i tid og rum og langt ind i den hellenistiske verden, den periode, hvor den græske kultur spredtes og forvandles med Alexanders erobringer og hans efterfølgeres forvaltning af arven. Byen Apameia er selv et resultat af helleniseringsprocessen. Men det er også en periode, hvor det efterhånden er romerne, som sætter dagsordenen. Den forudgående krigs sejrherre er formelt romerne, taberen i det afgørende slag ved Magnesia er selukidekongen Antiochos III (223-187). Men, som det hedder hos Polybios (21.18): "Umiddelbart efter slaget (ved Magnesia) sendte næsten alle i Lilleasien gesandter til Rom. Det gjaldt for dem alle, at både nuet og alt håb for fremtiden ahang af senatet dér."

Fredsslutningen i Apameia reorganiserer Lilleasien. Det er en vanskelig opgave. Antiochos III skal sættes uden for al indflydelse vest for Taurosbjergkæden. Det krav hilses velkomment også af Roms mere betydende allierede, Pergamon og Rhodierne. Rhodierne er ikke underlagt nogen konge, men har beholdt bystatsstrukturen. De er interesserede i, at romerne følger den politik, de allerede har påbegyndt i det græske hovedland og erklærer alle de græske bystater i Lilleasien frie. Men Pergamons konge Eumenes har præpareret senatorerne: Forslaget kan se uskyldigt ud, men vil give rhodierne en helt urimelig gevinst. De befriede byer vil nemlig føle sig i taknemmelighedsgæld til og dermed i praksis undergivet rhodierne, og det pergamenske kongerige vil dermed have en urimelig styrket rival helt inde på livet. Så hvis romerne ikke selv vil blive i Lilleasien, hvad den pergamenske konge Eumenes helst så, beder han meget om, at de pågældende byer lægges under pergamensk overherredømme.

De store linier i fredsbetingelserne fastlægges nu af senatet i Rom på oplæg fra Scipio, sejrherren ved Magnesia, og ratificeres på folkeforsamlingen allerede inden senatet giver de mange gesandtskaber fra de øvrige berørte i Lilleasien foretræde. Siden fik de alle ens besked: Romerne ville sende en kommission på 10 mand rundt til dem alle og afgøre lokale tvivlsspørgsmål. Den romerske proconsul aflægger ed på, at romerne vil respektere fredsbetingelserne. Derpå sender han gesandter til Syrien, som indhenter en tilsvarende ed fra Antiochos selv. Betingelserne er kendt fra Polyb og Livius. I fredsslutningen er alene nævnt Roms mere betydende allierede, Pergamons kong Eumenes II og på den anden side rhodierne. Det er ikke specificeret, hvad der skal ske med de områder, Antiochos trækker sig ud af i Lilleasien, men det ser ud til, romerne som udgangspunkt har valgt *status quo* under Attalos I. De ser altså bevidst bort fra den lidt ældre historie, hvor området var en del af Seleukideriget.¹

Ved et lykketræf får vi gennem fund af en indskrift i 1997 indblik i, hvordan freden kom til at virke for i hvert fald en af de i traktaten unavngivne byer, som

ved denne lejlighed skiftede hersker. Indskriften vedrører byen Tyriaion, men er formuleret sådan, at man heraf kan forstå, hvad der kunne være ønskemål og måske opnåeligt for mere end én by i Frygien.

Xenofons Tyriaion – en by ved vejen

Byen Tyriaion er ikke helt ukendt for os. Den lå strategisk godt ved den vej, som fører fra Efesos mod øst, og fra Xenofon ved vi, at den lå på eller ved en slette. Det var nemlig den by, hvor kilikernes dronning overtalte prins Kyros til at vise sig hele hans hær. Xenofon deltog i togtet og rapporterer:

Herfra marcherede han [Kyros] to dagsrejser på i alt 10 parasanger til Tyriaion, en beboet by. Her blev han i tre dage. Og man fortæller, at kilikerinden bad Kyros, om han ikke ville vise hende hæren. Det ville han gerne, og han foranstaltede en mønstring på sletten af både grækere og barbarer. Han befalede grækerne at tage opstilling i deres vante kampformation, og at hver især skulle formere sin deling. De tog så opstilling i fire rækker. På højre fløj opstillede Menon og hans mænd, på venstre Klearchos sammen med sine, og i midten de øvrige strateger. Først inspicerede Kyros barbarerne. De defilerede forbi opstillede i rytteri- og infanterienheder. Derefter inspicerede han grækerne, som han selv passerede forbi i sin stridsvogn, kilikerinden i en overdækket rejsevogn. Alle bar de bronzehjelme, purpurfarvede chitoner, benskiner og blottede skjolde. Da han havde passeret dem alle, standsede han sin vogn foran den midterste del af falanksen, sendte tolken Pigres over til grækernes strateger og befalede dem at lade hele falanksen løfte deres skjolde, fælde deres lanser og rykke frem. Det befalede strategerne soldaterne, og da trompeten lød, løftede de deres skjolde, fædede deres lanser og rykkede frem. Herefter satte de under råben farten op og slog spontant over i løb henimod teltene; barbarerne blev meget bange, og kilikerinden flygtede i sin rejsevogn, mens de handlende lod varer være varer og tog flugten. Grækerne nåede leende frem til teltene. Kilikerinden var fuld af beundring over hærens pragt og disciplin, og Kyros glædede sig over at se, hvordan grækerne indgød barbarerne frygt.

Xenofon, *Anabasis* 1.2.14-18

Efter tre dage drog Kyros videre med sin hær, endnu nogle dage ledsaget af kilikernes dronning Epyaxa. Hvad byens status angår, lades læseren ikke i tvivl om, at Tyriaion var en i Xenofons sprogbrug barbarisk by på det tidspunkt. Det var i 401 f.Kr.

Tyriaion efter fredsslutningen – fra by til bystat

Godt 200 år senere, umiddelbart efter Apameiafreden i 188 f. Kr. opstilledes i Tyriaion den indskrift, som er emnet for det følgende.² Indskriften er hugget ind i en kegleformet sten, som er intakt foroven, mens den er beskadiget forneden, hvor der mangler et ukendt antal linier. 50 linier er bevarede. Bogstavhøjden er 0.8-1.5 cm.

Der er tale om kongebreve. Det var ikke ualmindeligt i hellenistisk tid, at resultatet af diplomatisk aktivitet mellem konge og undersætter kunne læses i kongens responsum, indhugget i sten og opstillet hos de berørte undersætter. I dette tilfælde har vi en sekvens på hele tre kongebreve, indhugget i samme sten. Afsender er den pergamenske konge Eumenes II (197-159), og brevene er stilet til indbyggere i Tyriaion. Men hvilke indbyggere? I indskriften omtales de som *hoi katoikountes* blandt Tyriaierne (l. 2). Udtrykket *hoi katoikountes* kan betyde meget forskelligt: "indbyggerne" slet og ret, "de tilkomne" eller specielt "medlemmerne af en *katoikia*, en militærkoloni" for at nævne tre oplagte muligheder. På forhånd har vi intet kendskab til den politiske og sociale struktur i Tyriaion af år 188 f. Kr. Der er ikke bevaret noget skriftligt bindeled mellem Xenofons rapport og indskriften. Derfor nøjes jeg i første omgang med at omtale kongebrevenes adressater som *katoikoi* i Tyriaion. De tre breve er affattet på græsk.

Til God Lykke³

Kong Eumenes hilser *katoikoi* i Tyriaion. I

Mændene fra jer, Antigenes, Brennos⁴ og

Heliades, som I sendte, for at de dels kunne bevidne os deres sympati,

5. fordi vi efter at have ordnet alt var nået frem til stedet

i god behold (det takkede I guderne for

ved at have medsendt passende ofringer)

dels bede om (og det gjorde de), at der i kraft af den

10. velvilje, som I nærer for vor sag, må tilstås jer status af polis

og egne love samt et gymnasium og alt, hvad dermed

følger, ja, mændene fremstillede sagen med stor entusiasme,

og de forklarede deres iver med, at I ubetinget

støtter alt, hvad der gavner os,

15. før de bad os om at give vort samtykke: De tjenester, som jeg fortjente

fra folket til gengæld, ville nemlig falde konstant;

I veg ikke tilbage fra noget, som gavnede mig eller

som jeg havde brug for. Jeg tænkte, at det ikke var småting, det ville indebære

for mig, hvis jeg tilstod jer, hvad I bad om,

men at det vedrørte mange ting af større betydning.⁵ Nu

20. ville I også have garanti for det, når I fik det af mig, som har fået fuld myndig-

hed over det, fordi jeg har fået det af Romerne, der vandt både i krigen og ved

fredsslutningen. Det ville ikke gælde den gunstbevisning, som var formuleret

af en, som ikke havde bemyndigelsen. Den ville med rette anses for en tom,

bedragerisk gestus af alle.

Ikke desto mindre: Takket være den velvilje,

25. I nærer mod mig og som I demonstrerede

på det rette tidspunkt, tilstår jeg jer og de oprindelige indbyggere,

som bor der sammen med jer⁶, at I organiseres i én bystat

og bruger jeres egne love. Hvis der er nogen af lovene, som I er glade for,

30. så forelæg dem for os, så vi kan vurdere dem med henblik på, at de ikke skal indeholde noget, som strider mod jeres interesser. I modsat fald, så underret os, og vi skal give jer passende love. Desuden må I både etablere et råd, og embeder og dele folket op og fordele dem på fyler og etablere et gymnasium for de unge mænd og sørge for olie.⁷
35. Hvad angår det, at I skal have status af polissamfund, så lovede jeg jer det jo selv i begyndelsen af det andet brev. Forsøg altså nu, da I har fået sådanne æresbevisninger af mig, i handling virkelig at demonstrere jeres velvilje i enhver situation.
40. Kong Eumenes hilser Tyriaiernes råd og folk. II
Eftersom vi har tilstået jer både statsforfatning og gymnasium, vil vi også klart vise, at vi er sindet at bidrage til dets vækst, og vi giver jer til olien foreløbig den indtægt, som kommer fra agoranomien, indtil vor hemiolios,⁸ Herodes, har set på sagen og øremærker andre indtægter,
45. det være sig fra en ejendom eller et stykke jord, eller hvis han finder for godt at tage det fra noget andet, og I skal have tienden af alt, hvad det kaster af sig. I det hele taget kan I være overbeviste om, at hvis I fortsat demonstrerer velvilje over for mig, skal I opnå mange gange flere velgerninger
[tom linie]
50. Kong Eumenes hilser Tyriaiernes råd og folk. III
Brennos og Orestes, som I sendte som gesandter til mig...
.....

De tre breve dokumenterer et længere forløb. Af det første brev (linierne 1-38) fremgår, at indbyggere, *katoikoi*, i Tyriaion har sendt gesandter til kong Eumenes for at gratulere ham med den lykkelige udgang på krigen og med fredsslutningen i Apameia. Apameia ligger ikke så langt fra Tyriaion, så måske har de benyttet sig af hans tilstedeværelse dér. Gesandterne forelægger en bøn: *Katoikoi* i Tyriaion ønsker at få status af bystat, *polis*. De vil gerne have deres egen statsforfatning, *politeia*, egne love, *nomoi*, og et *gymnasium* samt alt, hvad dermed følger.

Eumenes lader sig overtale af gesandterne, der understreger, hvilken konstant støtte han vil have i den taknemmelige bystat. Det er på den anden side ikke bagateller, de beder ham om (Il. 17-18). Hans overvejelse må være, at her er gode chancer for at statuere et godt eksempel. Kongen understreger, at når byen får disse privilegier af ham, er de sikrede. Myndigheden over området er nemlig tildelt ham af romerne, der sejrede både i krigen og ved fredsslutningen (i Apameia).

Læseren kan ane, at *katoikoi* i Tyriaion allerede tidligere har fremsat deres ønske over for en anden magthaver, sandsynligvis Antiochos III, men en gave af den art fra ham ville ingen tage alvorligt. Udgangspunktet for at give noget væk må jo være, at man har rettigheden til det (Il. 21-23). Hvad angår lovgivning, vil

kong Eumenes være konsulent, gennemse dem, de måtte være interesserede i at beholde og hjælpe med nye, så de får de love, der tjener dem bedst.⁹ Brevet slutter med en formaning. Kongen påregner ubetinget loyalitet fra den nye polis som gengæld.

For at den nye bystat kan komme godt fra start, påtager Kong Eumenes sig i brev nummer to at bære finansieringen af olien til gymnasiets drift. Det er interessant at se, at olien skal finansieres af penge, som bystaten selv tjener ind. I første omgang får man tilladelse til at betale den af omsætningsafgiften på torvet. Siden vil Eumenes' finansminister finde en anden fast indtægtskilde, som kan øremærkes til køb af olie. Eumenes kommer altså ikke med pengene udefra, men han undlader at gøre krav på visse afgifter eller dele af afgifter fra byen. Også brev nummer to slutter med en formaning. Noget for noget, er moralen.

Det er heldigt, at det er det tredje brev, som er ufuldstændigt bevaret. Efter indledningen at dømme var det en formelagtig anerkendelse af gesandternes for-tjenester eller måske en slags kvittering for den tak, han måtte have modtaget med et gesandtskab. Det substantielle har vi hørt om i de to øvrige breve.

Kontekst lokalt og på verdensplan

Hvem bliver mon borgere i den nye bystat Tyriaion? Der er i indskriften tale om to grupper, der hidtil har haft forskellig status. Gesandtskabet er udsendt fra den ene gruppe, nemlig *hoi katoikountes*. Det er sandsynligt, at det er dem, som har de mest direkte relationer til magthaverne, og kan nære håb om at opnå et positivt svar fra Kong Eumenes. Det passer godt med, at de tilhører en *katoikia* i teknisk forstand, altså en militærkoloni. Sandsynligvis har altså det Tyriaion, vi mødte hos Xenofon, siden fået en militærkoloni, anlagt af Seleukiderne og nu beboet af anden eller tredje generation efter de oprindelige soldater. Det er dem, der har sendt gesandtskabet til kongen. Så langt er forskerne stort set enige.

Meningerne deles, når det kommer til spørgsmålet om, hvem den anden gruppe af fremtidige borgere bestod af. Udgiverne læser – med ordningen *en choriois* i linie 27 – indskriften sådan, at der her sandsynligvis er tale om soldater i tjeneste og fordelt på forter rundt om i distriktet, mens *hoi katoikountes* er veteranerne, der bor i hovedbyen. Det er en tolkning, som er mulig, men virker søgt. Den forklarer heller ikke, hvad der skete med de oprindelige indbyggere i Tyriaion, som *hoi katoikountes* at dømme efter indskriften har et godt forhold til, men som udgiverne ikke mener kunne tænkes optaget i borgerskabet. En bedre tolkning kommer fra Schuler, der ser den anden gruppe af aspiranter til borgerskab som bestående af *enchorioi*, den befolkning, som hørte til i Tyriaion i forvejen.¹⁰ Indskriften vidner da om en vellykket integration. Det militære aspekt træder i baggrunden, de fælles interesser i front.

Vores viden om konteksten på lokalt plan er ganske vist mere end usikker. Men den nyfundne indskrift er et håndgribeligt vidnesbyrd om stadier i det komplekse, der noget unuanceret kaldes helleniseringsprocessen. Den belyser samtidig, hvordan freden kunne forvaltes fra Rom, fra de hellenistiske hoffer og i de ikke helt små lokalsamfund.

Noter

- 1 Ma 1999, 252-253.
- 2 Fundet i skolegården i det moderne Mahmuthisar i 1997. Indskriften blev allerede samme år for billedligt publiceret af Jonnes og Rickl, og det efterfølgende er i alt væsentligt baseret på deres grundige arbejde. Se også specielt Schuler 1999.
- 3 Intet andet kendt kongebrev starter sådan, så det er nok, hvad indbyggerne i Tyriaion har ønsket at indlede de tre reproducerede breve med.
- 4 Gallisk navn. Sikkert en (tidligere) lejesoldat, Jonnes & Ricl *ad locum*.
- 5 Tolkes af udgiverne sådan, at kongen vil vinde meget ved det. Men det må vel betyde, at det var en større gave end som så, se linie 24.
- 6 Indskriften har ingen orddeling. Det er normalt, men kan give anledning til tvivl: Jeg har valgt at følge Schulers læsemåde, *enchoriois*, "de oprindelige indbyggere", i stedet for, som udgiverne, "en choriois", ude på forterne, Schuler 1999, 128-129; Jonnes & Ricl 1997, 10-11. Begge læsemåder er mulige, men Schulers læsning forekommer at åbne for den bedste fortolkning, se nedenfor.
- 7 Vel det samme som: organisere træningen, cf. Gauthier vedr. Beroia.
- 8 En *hemiolios* er "finansministeren" for den pergamenske konge. Hans embede svarer til dioiketens hos Ptolemæerne, Müller & Wörrle 2002, 221-223.
- 9 Cf. proceduren i forbindelse med synoikismen Lebedos – Teos, Austin 1981, 40, 44-66. Indtil man dér har fået sit eget af kongen censurerede lovcorpus færdigt, kopierer man dem fra Kos.
- 10 Se ovenfor. Schuler antager, at der er brugt et usædvanligt navn for de oprindelige indbygger netop for at nedtone forskellen mellem dem og efterkommerne af de af kongen placerede soldater. For fyldig argumentation se Schuler 1999, specielt p. 129, cf. Schuler 1996.

Bibliografi i udvalg

- Austin, 1981, *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest, Sources in Translation*, Cambridge.
- Bagnall, R.S., 1976, *The Administration of the Ptolemaic Possessions outside Egypt*, Leiden.
- Gauthier, Ph., 1999, *BÉ* nr. 509.
- Gauthier, Ph. & Hatzopoulos, M.B., 1993, *La Loi Gymnasiarchique de Beroia, Meletemata* 16, Athen.
- Hansen, E.V., 1971, *The Attalids of Pergamon*, London.
- Jonnes, L. og Ricl, M., 1997, "A new royal inscription from Phrygia Paroreios: Eumenes II grants Tyriaion the status of a *Polis*", *EA* 29, 1-34.
- Ma, J., *Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor*, Oxford 1999.
- Müller, H. & Wörrle, M., "Ein Verein im Hinterland Pergamons zur Zeit Eumenes' II", *Chi-*

ron 32, 2002, 191-235.

Pleket, H.W., 2000, *SEG* 1997 nr. 1745.

Schuler, Ch., 1996, *Ländliche Siedlungen und Gemeinden im hellenistischen und römischen Kleinasien*, [*Vestigia, Beiträge zur alten Geschichte* 50], München.

Schuler, Ch., 1999, "Kolonisten und Einheimische in einer attalidischen Polisgründung", *ZPE* 128, 124-132.